

Anne Okstad
Oslo

Intervju med Per Are Løkke

Per Are Løkke er psykologspesialist og arbeider spesielt med ungdom i privat praksis ved Varden Spesialistsenter på Nesodden utenfor Oslo. Han er opptatt av hvordan vi som voksne og som behandlere forstår ungdommen og er kritisk til den biomedisinske modellen og den nyliberalistiske tenkningen som preger det offentlige behandlingsapparatet. Per Are Løkke har tidligere skrevet essayet «Den sorte sjalusien – svartsjuken» i Mellanrummet nr 28, 2013 og flere essay om ungdom i Tidsskrift for norsk psykologforening. Han fikk i 2016 hederlig omtale under utdelingen av Bjørn Kristiansens minnepris for essayet «Å hakke seg ut av egget». Våren 2020 kommer han med en bok om ungdom. Mellanrummets Anne Okstad har vært så heldig å få intervju Per Are Løkke. Intervjuet etterfølges av essayet: «Julia Kristeva om ungdommen». Tidsskrift for norsk psykologforenings mai-nummer 2019 har et lengre essay som utdyper Kristevas teori (Idealitetens sykdommer).

Hva er en ungdom?

– Du har skrevet i aviser og i tidsskrifter om ungdom i mange år. Du har et spesielt blikk og en egen måte å forstå ungdommen og behandling på. Kan du si litt om hvorfor du er så interessert i ungdom og hvordan du tenker og arbeider i psykoterapi med ungdom?

Jeg er født og oppvokst med foreldre som drev restaurant, kafe og diskotek. Det var det eneste diskoteket på en liten plass, så jeg vokste opp med nærkontakt til stadig nye generasjoner med ungdom og deres spektakulære transformasjoner. Når ungdommer går på diskotek og drikker, så velter det ut veldig mye. I oppveksten opplevde jeg ungdommen som skremmende og uforutsigbare vesener. Det strømmet ut voldsomme krefter, alt

fra vold og aggresjon til gråt og følelser, kjærlighetsdrama og suicidal adferd. Ungdommen var også foranderlige; de snille kunne bli aggressive og skremmende, de sinte sentimentale og myke og de tause ble utadvendte. Det at jeg har vært vitne til at ungdommen har så mange forskjellige sider og er så foranderlige, har nok skapt en undring i meg? Hva er en ungdom?

Mot en framtidshorisont

Da jeg selv havnet i ungdomskrise søkte jeg råd hos en psykoanalytisk inspirert psykiater, som sa at symptomene mine var tegn på sider ved meg selv som jeg ikke kjente. Han ga ingen diagnose eller pille, men ba meg lese den tyske forfatteren Herman Hesse's roman *Glassperlespillet* og oppfordret meg til å begynne å stille spørsmål om hvem jeg var. Denne erfaringen hjalp meg til å forbinde ungdomsfasen med noe nytt, dramatisk, spennende, og et liv som holder på å vokse frem mot en fremtidshorisont. Angsten og depresjonen var en åpning mot livets gåter og ikke en sykdom.

En knapp som åpner seg

Jeg syntes derfor det er svært spennende å arbeide med ungdom. Symptomene er på en måte en knapp som åpner seg i en blomst med ukjent opphav. Noe nytt og ukjent er i ferd med å folde seg ut og ingen vet svaret. Jeg er derfor også svært opprørt over vårt samfunn som i dag holder på å psykiatrisere ungdomsfasen. Dette er en banal og livsfjendtlig innstilling til kanskje en av de viktigste menneskelige livsfaser. Jeg jobber ut i fra en modell om at noe nytt holder på å springe frem i ungdomsfasen. Den ofte tilpassede barneidentiteten går i stykker og fremmede og ukjente følelser, tanker, fantasier og drifter presser seg på. Symptomene er ofte uttrykk for en angst for dette nye og ukjente som holder på å vise seg. Jeg jobber kanskje ikke tradisjonelt psykoanalytisk med hensyn til å tolke skjulte drivkrefter, jeg forsøker heller å hjelpe det skjulte å komme frem uten å sette så tydelige navn på hva det er eller betyr.

Psykoanalysens intellektualistiske og abstrakte tendenser

Jeg er her preget av en annen erfaring i mitt liv, da jeg som 21 åring ble spurt av en militærpsykolog om mine tanker og følelser overfor mine foreldre. Jeg opplevde dette som et komplett uforståelig spørsmål, da jeg på den tid hverken kjente meg selv eller kunne reflektere over relasjoner og følelser. Hele vårt samfunn er i dag preget av at vi altfor tidlig presser på barn og unge en voksen refleksjonsmåte, og en del av psykoanalysens intellektualistiske og abstrakte tendenser kan også understøtte dette. Når Anna Freud kalte ungdom for psykoanalysens stebarn var dette en indirekte kritikk av farens reduktive forståelse av ungdomsfasen. Han forsto ungdomsfasen som en rekapitulasjon av barndommens drama, foreviget i den berømte setningen – «the *finding* of an *object* is in fact a *refinding* of it». Denne innsikten står i fare for å redusere ungdommens tilblivelse til en gjentakelse av barndommens. Og, hvis Freud allikevel peker på en viktig dimensjon, vil det virke «drepende» på ungdommen å tolke at deres objektvalg er en søken etter mor og far. Ungdomsfasen transformasjoner belyser også et av psykoanalysens problem; når noe nytt, åpent, begjærlig, vilt og udefinerbart strømmer frem i mange retninger, kan psykoanalysens tendens til å tilbakeføre alt til barndommen bidra til å overse eller enda verre stoppe åpenheten og det nye som er i ferd med å skje.

En dobbelt åpenhet

Det er fascinerende å snakke med ungdom og være vitne til det mangfoldige landskapet som kommer til syne når symptomenes tåke begynner å forsvinne. De begynner å oppdage sin mangfoldighet og sine motsetninger. De har mange registre til å motta og uttrykke verden med; som følelser, drømmer, fantasier, handlinger, språk, kropper og viljer, og de har forskjellige lyster, motiver, ønsker og følelser som ofte opptrer som antagonist i et psykisk teater. De lever også ut mange forskjellige sider av deres potensielle personlighet og identitet. Min erfaring er at når alt dette får mulighet til eller blir hjulpet til å strømme frem, så vil kjærlighet,

kreativitet og prestasjoner vokse frem av seg selv, på sin egen ofte uforutsigbare måte. Ungdommen lærer da også å transformere sin psykiske smerte til noe som kan uttrykkes kreativt fremfor å skade seg selv.

Jeg opplever at den psykoanalytiske teoriens viktigste bidrag til å forstå ungdommen, er ideene om at «det fortrenge» i barndommen strømmer inn i ungdomskroppen. Det er mange forskjellige teorier om hva som strømmer inn i ungdommen, hva slags innhold og form det fortrenge viser seg frem i, og hvor mye som er ren rekapitulasjon av barndommen eller en «ny alkymi» spesifikt knyttet til ungdomsfasen. Til sammen skaper disse ideene en rik måte å forstå ungdommen på. Det skaper forestillingen om en dobbelt åpenhet som peker både fremover og bakover. Donald Meltzer (2011) som har kommet med viktige bidrag til å forstå ungdommen, sier at den viktigste utviklingen i ungdommen er å se bakover. Det vil si å vende seg mot det fortrenge, noe som igjen betyr å utvikle en relasjonell og emosjonell undring. Dette er et svært viktig korrektiv til det presset ungdommen i dag føler om hele tiden å bevege seg målrettet fremover.

Møtet mellom psykisk smerte og språket

– Du er kjent for å lage umiddelbart gjenkjennelige språklige bilder som fordyper forståelsen av emosjonelt sterke utviklingsprosesser eller tema. Jeg tenker på ”kvisthaugen”, ”å hakke seg ut av egget” og ”originalitetsprinsippet”. De språklige bildene skaper en tilleggsdimensjon i forståelsen. Går det an å si noe om hvordan du arbeider med dette?

Jeg har selv gått i psykoanalyse i mange år og opplevde at frigjørelsen av det kreative var en viktig del av denne prosessen. Bare det å snakke fritt, kjenne at noe strømmer frem som krever nye ord, som igjen skaper nye virkeligheter, ga meg en forståelse av at språk hverken er bundet til den tilpassede virkeligheten eller til en objektiv sannhet i en vitenskap. Språk er noe man stadig finner opp, i en prosess som kontinuerlig åpner og lukker forskjellige virkelighetsrom. Å oppleve muligheten for at

en forstenet smerte til slutt fant frem til et levende språk og at et språk kunne finne frem til en innesengt smerte var for meg en av innsiktene ved å gå i psykoanalyse. Dette uforutsigbare møtet mellom psykisk smerte og språket inviterer ungdommen til å begynne å finne ut hvem de er.

Hakke seg ut av egget

– I essayet «Hakke seg ut av egget» (som Løkke fikk hederlig omtale av under utdelingen av Bjørn Christiansens minnepris i 2016), skriver du bl.a. om Winnicotts teori om ungdommen. Kan du si litt om Winnicotts tenkning om ungdommen?

Winnicott (1990) var preget av ideen om at de voksne skulle være forsiktig med å gi svar eller gripe inn i den kroppslige og emosjonelle metamorfosen som ungdommen går igjennom. I Winnicotts termer er selve ytrestyringen definisjonen på et traume som tvinger ungdommen til å tilpasse seg og skape et falsk selv, fremfor å finne et genuint og eget svar knyttet til egne erfaringer. Dette er en svært aktuell ide i dag hvor foreldre, skole, samfunn og psykiatri invaderer ungdommen med svar og løsninger før de får tid til å stille egne spørsmål. Winnicotts ide om at raseri og spontanitet skaper kontakt, (Abram, 2007) er også svært aktuelt i dag hvor det ser ut som så mange blir «bekymrede og redde» for ungdommens symptomer. Ungdommen får da en følelse av å være en byrde, og at deres kraftfulle følelser, spontane liv og ville ideer ikke tåles. Winnicott (Abram, 2007) hevdet at foreldrenes evne til å tåle ungdommen, er et livsviktig behov på samme måte som behovet for omsorg og bekreftelse. Psykoanalytiker Michael Eigen (Molino, 1998) har videreutviklet denne ideen og skriver at menneskets viktigste gave til hverandre er å overleve og tåle den andre. Winnicotts betoning av tiden og tålmodigheten som den kurative faktoren, er også viktig i dagens samfunn som ønsker raske resultater. Dermed forsvinner også et viktig begrep som modning. Nå handler alt om handling og her og nå.

Imaginasjon og tro

– Du er også opptatt av den franske psykoanalytikeren, filosofen og lingvisten Julia Kristeva. Kan du si noe om hennes teori om utvikling og om ungdomsfasen .

Kristeva har formulert to forskjellige teorier om ungdomsfasen. I den første teorien som hun beskrev i sitt berømte essay om «The adolescent novel» (Fletcher, 2012) formulerer hun ungdomsfasen som et eksperimentelt rom med mulighet til å utforske ulike former for identiteter og relasjoner. Hun finner eksempler på dette i den tidlige modernismens romaner. Hun adskiller seg her fra Sigmund Freud som hevdet at ungdomsfasen viktigste mål var å gi heteroseksualiteten en endelig form. Kristeva setter imaginasjonen foran seksualiteten. I Kristevas andre og senere teori (2009) skapte hun et nytt skjema knyttet til begrepene åpenhet og lukkethet. Her teoretiserer hun barnet som en åpen forsker, mens ungdommen plasseres i en lukket trossstruktur. Kristeva kaller her ungdommens lidelser for idealitetens sykdommer, som betyr en patologisk forvaltning av skuffelse og raseri som oppstår når ungdommen oppdager at paradiset ikke eksisterer. Kristeva plasserer unge muslimske selvmordsbombere (kamikazesyndrom) i samme kategori som ungdom som lider av angst, depresjon, selvskading og spiseforstyrrelser. Denne teorien har et lengre resonnement som jeg har forsøkt å tydeliggjøre i Tidsskrift for Norsk Psykologforening (mai, 2019). Kristeva setter fokuset på viktige indre drivkrefter som imaginasjon og tro. Den franske poeten Charles Baudelaire, kalte imaginasjonen for evnenes dronning. Troens problem, behovet for å tro og følelsen av å miste tro, er en sentral dimensjon i mennesket som kanskje fortjener mer utforskning.

Symptomet- en form for adskillelse

Peter Blos, Françoise Dolto og Donald Meltzer, er også teoretikere som jeg er inspirert av. Den australske psykoanalytikeren Michael Gerard Plastow har inspirert meg i arbeidet med ungdommens foreldre og også gitt meg en forsterket tro på den eksistensielle åpning som symptomet kan føre til. I boken "What is a child" (2014) fremhever han be-

tydningen av foreldrenes nødvendige arbeid med å frigjøre seg fra ungdommen. Foreldrene må forstå at de ikke kan gi alt til sine barn, de må feile og klare å sørge over denne feilen, for å kunne slippe ungdommen. Barn kan ikke annet enn å gjøre som solsikken; å vende seg mot sola (foreldrene) for å få lys. Når så symptomet oppstår i ungdommen oppheves samsvaret mellom ungdommen og foreldrenes verden. Symptomet representerer dermed en form for adskillelse. Foreldrene har kommet til en grense. De forstår ikke lenger sitt eget barn. De får nå en mulighet til å slutte og snakke for ungdommen og til å gi slipp. Når foreldrene innser at de har feilet, kan de også slippe ungdommen og sørge sin egen fantasi som mer handler om deres eget liv enn om ungdommen, som er på vei ut i verden. Dette innebærer en dobbelt sorg der de kan innse at illusjonen om nærheten de drømte om kan ikke realiseres. Å sørge denne drømmen om nærhet gjør at de kanskje også kommer nærmere urealiserte drømmer, lengsler og smerter fra sitt eget liv. Plastow utvider her Winnicotts perspektiv; det er ikke bare viktig å overleve, men også å trekke tilbake alt som er projisert inn i ungdommen, og sørge.

– Er det mer du tenker er viktig i forhold til å forstå og hjelpe ungdom?

Jeg tenker at det er viktig å ha både et historisk og et kjønnsteoretisk perspektiv. For Freud representerte ungdomsfasen egentlig en teori om kjønn, om hvordan heteroseksualiteten fant sin endelige form. Samtidig har han med sine begreper som polymorf perversitet, biseksualitet og påpekningen av vanskene med å forene de seksuelle og affektive kreftene vist at dette ikke er et endelig prosjekt. Han har derfor også vært inspirator for senere og mer åpne teorier om seksualitetens forskjellige uttrykk i ungdomsfasen.

Et tydeligere nei

Dersom vi ser den teoretiske utviklingen i et historisk perspektiv ser vi at forståelsen av ungdommen har beveget seg langs den tradisjonelle veien fra fokuset på drift til relasjoner. Samtidig kan et historisk perspektiv åpne for hva som har gått tapt og glemt. En ting som opptar meg er at i det samme driftstankegangen ble oppgitt, koblet kapitalismens «libidinøse økonomi» seg på driften.

Sigmund Freuds nevø het Edward Bernays. Freuds søster var hans mor og broren til Freuds kone var hans far. Han regnes i dag som ”The father of public relation”. Han var svært påvirket av Sigmund Freuds ideer om driftsliv, lystprinsipp, instinkter og det ubevisste. Han brukte derimot ideene på en annen og mer manipulativ måte en Freud. Der Freud pekte på nødvendigheten av å sublimerer driftene via et realitetsprinsipp, brukte Bernays innsikten om menneskets natur i manipulasjonens tjeneste. For å vinne og forføre forbrukeren eller styre massene, må driftene og lystprinsippet manipuleres. Han er kjent for sitt arbeid med tobakksfirmaet Lucky Strike, der han kopler det å røyke til kvinnelige frihetsmarsj. Vi kan på mange måter si at Edward Bernays tanker om å spekulere i driftene i dag har større utbredelse enn Sigmund Freuds tanker om sublimering og driftsforsakelse. Vi kan her tenke at nettopp Freuds tanker om nødvendigheten av driftsforsakelse kunne hjelpe foreldre til å uttrykke et tydeligere Nei, i en kultur som tilbyr falske drømmer og lovnader om driftstilfredstillelse på hvert gatehjørne.

For rask kognitiv utvikling

Et annet interessant og historisk perspektiv blir tydelig ved å lese psykologen Stanley Hall forståelse av ungdommen. Han har fått æren for å være den som har etablert begrepet ungdomsfasen som en kulturell kategori på begynnelsen av 1900-tallet. På den tiden var den største bekymringen for ungdommen knyttet altfor rask kognitiv utvikling. Tanken var da at rask utvikling skapte en altfor tidlig voksen, tilpasset og flink identitet som et forsvar mot livets mer åpne og eksperimentelle karakter. Det er interessant å se at dette perspektivet i dag er snudd helt på hodet. I dag er alles bekymring rettet mot ungdommer som utvikler seg sent.

Kjønnsperspektivet

Når det gjelder kjønn er det mange interessante problemstillinger som blant annet Simone de Beauvoir (2007) har skrevet godt om. Simone de Beauvoirs beskrivelser av ungjentenes drama er i dag befriende. Hun fremhever på den ene siden den kompliserte maktsituasjonen hun står i og

presset for å forme jenter inn i stereotype bilder knyttet til omsorg, seksualitet og skjønnhetsidealer. På den andre siden beskriver hun også de positive bivirkningene ved at jenter sosialiseres til å ta ansvar for andre. Hennes indre liv er mer nyansert og utviklet og hun har en større psykologisk sans enn guttene som er vendt mot mer materielle mål og maskuline kampplasser. Hun utvikler en rekke evner knyttet til å være følsom, tenkende og vendt mot relasjonelle og kulturelle verdier. Den svenske idehistorikeren Karin Johannisson (2015) stiller spørsmålet om hvorfor unge jenter så ofte fremstår som kulturens psykiatriske pasienter. Hvorfor har flertallet av de mannlige stjernepsykiaterne ved 1900 tallets begynnelse, unge kvinner som inngang til sine karrierer og involveres i kompliserte relasjoner til henne? Hvorfor finnes så mange kasusberetninger om unge kvinner, der de nærmest fremstår som ”psykopatologiens fotomodeller”. Jeg syntes Simone de Beauvoires gir et godt svar til dette.

For det tredje viser også Simone Beauvoir at den unge jenta ikke er et uskyldig offer for patriarkalske krefter. Hun beskriver at de unge jentene like mye er styrt av drifter, seksualitet, aggresjon, ønske om makt og hevn og egeninteresser som de unge guttene. Disse aktive og sterke kreftene er bare mer kamuflert og skjult enn de er hos sine brødre.

Ulik forståelse av gutter og jenter

– Når man leser deg så skriver du stort sett jentekasus, mens jeg husker at den første gangen jeg ble oppmerksom på deg, var da du skrev om ADHD og de urolige gutta.

Det er riktig, jeg arbeidet og skrev i flere år om den unge guttens atferdsproblemer, noe som munnet i boken «Farsrevolusjonen» som ble utgitt i år 2000. Den unge guttens problemer var jo også en av de første lidelsene som ble fanget inn av biomedisin og medisiner. Jeg brukte en del år på å engasjere meg mot denne tenkingen, men opplever egentlig at fagfeltet har utviklet seg til en slags lukket Nord Koreansk stat som er umulig å korrigere. Mange gutter ble også tidligere fanget opp av «ADHD industrien» så det ble mindre henvisninger. Jeg planlegger imidlertid et nytt enga-

sjement nå, da gutters problem i dag er satt mer på den politiske dagsorden. Jeg tenker at ADHD ideologien er et godt eksempel på hvordan unge gutter og menns smerte neglisjeres i kulturen. ADHD utgjør i dag den største psykiske lidelsen blant gutter. Utviklingen av DSM 3 la utgangspunktet for en massiv medisinerings av unge gutter i den amerikanske og europeiske befolkningen. Det er en opplagt kjønnsdimensjon knyttet til ADHD som sjelden tematiseres.

La oss begynne med det mest iøynefallende. 70–80% av gutters problemer oppstår før de er tolv, altså i barrealderen, ofte mellom 3–8 år. 70–80% av jenters problemer oppstår i ungdomsalderen, altså mellom 12 og 18 år. Hvordan skal denne forskjellen forklares? Og videre, hvordan skal vi forklare at gutters psykiske lidelser forklares som biologiske sykdommer (ADHD, Aspberger og Autisme), mens jenters lidelser (depresjon, angst, spiseforstyrrelser) forstås som kulturelle og relasjonelle sykdommer? Vi ser at fortolkningen av gutter sammenfaller og bekrefter gamle maskulinitetskoder. Ved å tenke at gutters uro, mangel på konsentrasjon, hyperaktivitet, impulsivitet og aggressivitet handler om biologi og ikke følelser, mening og erfaringer skjules gutters erfaringsverden og psykiske smerte. ADHD forståelsen skjuler at gutter er sosiale og sårbare vesener på lik linje med jenter. Den skjuler at deres symptomer har en mening. Å forstå dette er kanskje en av de største utfordringene barnepsykiatrien i dag står overfor. Samtidig er det umulig å forstå gutters lidelse uten et historisk kjønnsperspektiv. Det er kanskje en lang vei dit, og mange menn klarer heller ikke å holde tunga rett i munnen på disse områdene, fordi de lengter tilbake til den gamle kjønnsordningen slik vi har sett psykologen Jordan Peterson (2018) gjør det. Filosofen Alain Badiou (2016) hevder at problemet med unge gutter i dag ikke er knyttet til feminismens fremvekst, men snarere en defensiv mannskultur som tilbyr gutter altfor få forventninger, språk og identitetsmuligheter.

DSM 3, liberalismen og nyliberalismen

– Du skriver om samfunnsutviklingen og betydningen for behandling. I dag er nyliberalismen rådende. Hvordan påvirker dette

forståelsen av og behandling av ungdom generelt?

Jeg er opptatt av utviklingen fra liberalismen til nyliberalismen. Det skjedde en endring med i diagnoser og symptomer fremfor i sine individuelle kontekster. Med inntoget av nyliberalismen og et stadig økende byråkrati som er opptatt av å telle og måle, ble forståelsen av mennesket ytterligere dehumanisert. Vi får flere og flere generaliserte behandlingsmanualer og mindre og mindre tid og rom til å arbeide klinisk. I mine begreper handler dette om at det komplekse subjektet som Freud engang var med å oppdage i dag holder på å bli avvirket av et byråkratisert og økonomisk styrt helsevesen.

– Du illustrerer din forståelse med kliniske vignetter. Det framstår som det stort sett dreier seg om behandling en gang i uka. Er det stort sett slik du jobber med ungdom?

Jeg foreslår alltid at de skal gå to ganger i uken, men mange himler med øynene i forhold til sine organiserte og hektiske hverdager. Jeg opplever at det nesten er utenkelig at noen vil gå tre ganger i uken. Det har skjedd, men de fleste syntes også to ganger i uken er mye. Derfor ender mange opp med å gå en gang i uken. Jeg opplever samtidig at mange kan jobbe seg gjennom viktige etapper med en gang i uken. En av ungdomsfasens kjennetegn er jo dets følelse av at noe akutt holder på å skje. Denne intensiteten skaper både et klima og en motivasjon hos mange til å finne ut hva som holder på å skje. Og når spørsmålet «hvem er jeg» først har dukket opp er jo ungdommen allerede på vei inn i et spennende landskap.

Redaksjonen anbefaler også følgende essays av Per Are Løkke om temaet ungdom:

- Å hakke seg ut av egget (2016)
- Originalitetsprinsippet (2018)
- Idealitetens sykdommer (2019)

Referanser

Abram, J. (2007). *The Language of Winnicott: A Dic-*

- tionary of Winnicott's use of words.* London: Karnac Books.
- Badiou, A. (2016). *Det sande liv – opfordring til ungdommen.* København: Mindspace.
- Beauvoir, S.D. (2007). *Det annet kjønn.* Oslo: Pax.
- Fletcher, J & Benjamin, A. (2012). *Abjection, Melancholia and Love: The work of Julia Kristeva.* London: Routledge.
- Johannisson, K. (2015). *Den sårde divan: om psykets estetikk.* Stockholm: Bonniers forlag
- Kristeva, J. (2009). *This incredible need to believe.* New York: Columbia University Press.
- Meltzer, D & Harris, M. (2011). *Adolescence.* London: Karnac Books.
- Molino, A. (1998). *Encounters in Psychoanalysis with Christopher Bollas, Joyce McDougall, Michael Eigen, Adam Phillips and Nina Coltart.* London: Free Associated Books.
- Peterson, J.B. *12 Rules for Life: An Antidote to Chaos.* Toronto: Random House Canada.
- Plastow, M.G. (2014) *What is a child?* London: Karnac Books
- Winnicott, D.W. (1990). *Deprivation and Delinquency.* New York: Routledge.